

Людмила Опанасенко,
ORCIDiD 0000-0001-6641-4634
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
liudmyla.opanassenko@moippro.mk.ua

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ УЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ

У статті з урахуванням психологічних критеріїв екологічності проаналізовано урівноваженість міжособистісних узаємозв'язків учасників освітнього процесу в діадах, що функціонують у закладі освіти. Уточнено зміст близьких за значенням понять «екологічна» та «етична» взаємодія, зазначено відмінності між екологічною та токсичною співдією.

Установлено психологічні критерії розглядуваного феномена в освітньому середовищі закладу між педагогами, здобувачами освіти, їхніми батьками та адміністрацією. Окреслено фактори, які негативно впливають на такі взаємозв'язки, запропоновано кроки для підвищення рівня екологічності співдії між учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: взаємодія; діади; екологічність взаємодії; етичність взаємодії; критерії екологічної взаємодії в закладі освіти; принцип екологічності; токсичність взаємодії.

© Опанасенко Л. А., 2025

Вступ. Серед низки гострих соціально-психологічних питань, що потребують ґрунтового дослідження в сучасних реаліях життя, особливе місце належить проблемі виникнення психологічних маркерів деструктивної соціальної взаємодії. Трансформації, зумовлені воєнними подіями, а також політичними, економічними, культурними, соціальними, інформаційними та іншими стресогенними чинниками, негативно позначаються на екологічності відносин у різних сферах життя українців, також і в навчальному середовищі.

Діади в просторі освітнього закладу (двостороння комунікація та співробітництво між суб'єктами, під час яких здійснюється спільний вплив) чутливо реагують на реалії сьогодення, а саме:

- педагог – здобувач освіти вирізняється збільшенням кількості випадків виявлення недостатньої поваги з обох сторін, знецінення особистісних якостей та досягнень, зростанням непорозумінь, неналежною підтримкою в складних ситуаціях. Означені чинники суттєво впливають на мотивацію до навчальної діяльності (як викладання, так і учіння), знижуючи її результативність;
- здобувач освіти – здобувач освіти викликає занепокоєння загальне зниження рівня розвитку соціальних навичок, поширення комунікативних бар'єрів, збільшення конфліктних ситуацій, брак ем-

патійності, виражена байдужість і жорстокість, неготовність до співпраці, взаємної допомоги та підтримки;

- *педагоги – батьки* часто не має ознак відкритої комунікації, через що втрачаються актуальні освітні орієнтири для дитини та єдність навчально-виховного простору (батьки та педагоги часом діють із позиції власних інтересів та зони комфорту);
- *здобувач освіти – адміністрація закладу освіти* не сприяє розвитку через свою формальність: думка / позиція висловлюється, але не враховується або враховується фрагментарно;
- *батьки – адміністрація освітнього закладу* – викликає низку питань щодо ознак прозорості через недостатній рівень поінформованості та залученості, що знижує рівень упевненості у благополуччі дітей;
- *педагог – колеги / педагоги* характеризується зниженням рівня психологічної підтримки, підвищенням рівня професійного / емоційного вигоряння, посиленням емоційної напруги в колективі;
- *педагог – адміністрація закладу освіти* часом має прояви дискримінації та створення штучних перешкод для реалізації особистого потенціалу.

Окреслена ситуація не вичерпує всіх наявних ознак невірноваженості міжособистісних узаємозв'язків та потребує особливої уваги до тих критеріїв, які підтримують, посилюють та поширюють мережі здорових соціальних відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема екологічності взаємодії суб'єктів освіти належить до низки питань, які активно досліджують вітчизняні науковці в однойменній галузі психології (О. Л. Вернік, О. М. Гарнець, О. М. Паламарчук, О. В. Ру-

доміно-Дусятська, Ю. М. Швалб).

Контекст сучасних розвідок засвідчує особливу увагу до відповідних аспектів соціально-психологічного простору та екопсихології розвитку особистості (О. В. Бацилєва, І. В. Кряж, Л. М. Лисенко, І. В. Пузь, Ю. М. Швалб) (Екологічна психологія, 2018). У фокусі уваги перебувають питання взаємовпливу учасників навчально-виховного процесу в умовах функціонування освітнього середовища. Про необхідність створення екоорієнтованих технологій, а також методів і прийомів, що сприяють урівноваженій узаємодії всіх суб'єктів, ідеться в низці наукових публікацій українських учених (В. О. Коваль, І. О. Погасій, В. О. Скребець, І. І. Шлімакова). Однак, незважаючи на широкий перелік досліджень з означеної проблеми, значний спектр питань є недостатньо вивченим.

Мета та завдання статті. Метою публікації є виокремлення сукупності психологічних критеріїв, що забезпечують потрібну врівноваженість міжособистісних взаємозв'язків у закладах освіти.

Завдання: 1) розкрити психологічну сутність поняття «екологічна взаємодія»; 2) дослідити чинники, що зумовлюють незбалансовані відносини в діадах навчального середовища закладу освіти; 3) визначити критерії екологічності взаємодії в досліджуваному просторі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Узаємодія – складний психологічний феномен, в основі якого єдність *гуртової діяльності та спілкування* (у змісті терміна фокус не тільки на комунікаційному складникові, а й на організації сумісних дій та спільній діяльності осіб, залучених до процесу).

Досліджуючи питання освітньої взаємодії, науковці визначають низку принципів, які забезпечують її ефективність. Зокрема А. О. Застело наголошує на важливості принципу екологічності, відповідно до якого характер комунікації та співпраці в системі особистість – соціальне середовище передбачає «двосторонні умови»:

характеристики середовища призводять до поліпшення умов розвитку особистості, яка своїми діями покращує умови його функціонування (екологічно позитивний зв'язок) (Застело А. О., 2011). У процесі такого впливу доцільно враховувати не тільки вигідні для себе стратегії поведінки, а й ретельно розробляти їх для того, щоб вони не нашкодили іншим.

Аналізуючи названий вище принцип, К. В. Тараненко розкриває його зміст крізь призму *позитивного індексу емотивності*. Це спосіб побудови соціальної реальності, заснованої на прагненні сталого розвитку (у його основі баланс між компонентами соціальної системи). Дослідниця підкреслює той факт, що під час екологічної взаємодії *неприпустимий шкідливий вплив на психоемоційний стан осіб, залучених до процесу* (Тараненко К. В., 2020, с. 169), інакше можуть виникати негативні наслідки, зокрема підвищений рівень стресу, емоційне вигорання, зниження мотивації до навчання та загальне погіршення якості комунікації між учасниками освітнього процесу.

Беззаперечним фактом є те, що здорові відносини вибудовуються на основі моральних, етичних цінностей, а також на усвідомленні особистої відповідальності, що значною мірою їх зміцнює як узаємовигідні. Важливо зауважити: *екологічність, насамперед, передбачає безпеку* (Коберник І. Я., 2019). Її ключовими характеристиками є максимальна чесність, відкритість, справедливість, щирість, турбота. Це не тільки моральний обов'язок, а й стратегічний інструмент, який визначає успіх спільної діяльності та спілкування (Жегус О. В., 2023, с. 108). Побудова комунікації на такому підґрунті сприятиме формуванню довіри між учасниками взаємодії, покращенню психологічного клімату в освітньому середовищі.

Особливу увагу сучасні науковці та практики зосереджують на *мовних та мовленнєвих явищах, що постають засобами збереження або порушення означеної взаємодії*, а етичний параметр визначають як один із головних компонентів спілкування

(Киселюк Н. А., 2019, с. 32). Застосування «безпечних» мовленнєвих стратегій сприяє гармонізації відносин, мінімізує конфлікти та створює безпечний простір для самовираження, формує етику діалогу, засновану на повазі й толерантності.

Сучасна соціальна взаємодія часто характеризується руйнуванням «екологічного шару мови»: Л. А. Лисиченко, І. Є. Богданова, А. С. Промська підкреслюють той факт, що нині люди часто втрачають елементарні навички культури спілкування, не дотримуються етикетних норм, поведуть себе невиховано. У наш час у процесі комунікації все більше використовують мову образ, принижень, тиску, наказів (Лисиченко Л. А., Богданова І. Є., Промська А. С., 2020). Утім, саме *етикетні висловлення формують рамку спілкування*, виконуючи функції встановлення, продовження чи завершення контакту між учасниками діалогу / полілогу. Відповідно, усі мовленнєві висловлення є або екологічними, тобто спрямованими на успішність спілкування та досягнення певної кооперації у взаєминах, або неекологічними, тобто орієнтованими на конфлікт та деструкцію (Бондаренко О. Є., Сидоренко О. П., Бондаренко Ю. А., 2023). Вочевидь, свідомий вибір мовленнєвих засобів є важливим інструментом побудови продуктивних узаємин, що забезпечує їхню міцність та цінність.

Вивчаючи питання ефективності спільної діяльності, О. В. Білоножко висловлює переконання в тому, що екологія мовленнєвого середовища передбачає дружність і доброзичливість, повагу до співрозмовників і навіть опонентів, увагу до слова, яке може стати потужним зрядом як конструктивного, так і деструктивного впливу (Білоножко О. В., 2023, с. 45). Позитивний аспект проявляється у використанні ввічливих і підтримувальних висловлювань, що сприяють довірі, ефективній співпраці; водночас негативний чинник виникає через агресивні, маніпулятивні або токсичні мовленнєві стратегії, що можуть провокувати напруження та руйнування взаємин.

На основі застосування екологічного виміру діяльності М. М. Заброцький описує ідеальний конструкт, який у згорнутому вигляді передбачає для її учасників переживання цілісності, інтегрованості, природності та створює можливість для їхнього спільного розвитку (Заброцький М. М., 2006). Відповідно, *екологічність взаємодії в закладах освіти – концепція, яка описує гармонійні та взаємовигідні стосунки між усіма суб'єктами.*

Аналізуючи феномен екологічності взаємодії в навчально-виховному середовищі, маємо наголосити на його нерозривному зв'язку з поняттям «етичність взаємо-

дії» (Кириченко Р. В., Шеремет О. Г., 2022). Це пояснюється тим, що саме такі якості, як: повага, чесність, відповідальність і справедливість тощо виступають основою для формування гармонійних комунікативних процесів та ефективної співпраці. Дотримання моральних норм сприяє створенню безпечного, толерантного та сприятливого середовища для навчання й особистісного розвитку, що продукує якісні міжособистісні стосунки з високим рівнем довіри та взаємоповаги. Утім, між термінами «екологічність узаємодії» та «етичність узаємодії» є не тільки спільні риси, а й розбіжності (див. табл. 1).

Таблиця 1

**«Екологічність узаємодії» та «етичність узаємодії»:
точки перетину та відмінності у змісті термінів**

Фокус уваги	Екологічність узаємодії	Етичність узаємодії
Орієнтація на гармонію у відносинах і взаємопідтримку	Учасники освітнього процесу під час екологічної та етичної взаємодії створюють умови для стійкої гармонійної співпраці в різних контекстах (для забезпечення психологічного комфорту, рівних можливостей, сталого розвитку); вони дотримують моральних норм і цінностей, які регулюють їхню поведінку	
Підтримка соціальної справедливості	Під час спільної діяльності суб'єкти освіти орієнтовані на соціальну справедливість, взаємоповагу, визнання прав та особистісної гідності	
Урахування наслідків для всіх учасників узаємодії	Залучені до взаємодії особи враховують довгострокові її результати, усвідомлюють власну відповідальність та підтримують здорове соціальне середовище (їхня поведінка не завдає нікому шкоди)	
Об'єкт уваги	Феномен передбачає створення умов, що забезпечують гармонію в стосунках між людьми	Етичність як явище пов'язане передусім із моральною стороною взаємодії (цінностями, нормами, правилами)
Сфери впливу	Зміст поняття пов'язаний із широкими соціальними питаннями, які набувають глобального характеру	Сутність терміна розкривається в моральних виборах у певному контексті (у конкретних ситуаціях)

Джерело: авторський варіант

Представлені вище поняття в науковому дискурсі вжито як синоніми, оскільки мають спільну ціннісну спрямованість, однак за своїм змістом вони фокусуються на різних аспектах. Важливо підкреслити, що

без урахування етичності не можна забезпечити екологічність узаємодії (Білоножко О. В., 2023).

Досліджуваний процес часто розглядають в опозиції до так званої «токсичної

взаємодії». Хоча термін «токсичність» не є усталеним у науковій термінології, ним дедалі частіше послуговуються у професійних дискусіях практичні психологи, педагоги та фахівці у сфері соціономічних наук. Це зумовлено окресленням таких форм стосунків, які завдають шкоди емоційному стану особистості, порушують

баланс у взаєминах і сприяють виникненню конфліктних ситуацій. Вочевидь екологічність комунікації можна розглядати не лише як ідеал гармонійної взаємодії, а й як протидію деструктивним практикам, що перешкоджають ефективному спілкуванню та психологічному благополуччю (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Екологічність та токсичність взаємодії суб'єктів освіти:
дихотомія процесів**

Фокус уваги	Екологічність взаємодії	Токсичність взаємодії
Форма соціальної взаємодії	І екологічність, і токсичність взаємодії характеризують способи спілкування та спільної діяльності, учасники яких впливають одне на одного (можуть змінювати емоції, думки, поведінку, ставлення)	
Характер соціальної взаємодії	Передбачають, що суб'єкти освіти створюватимуть середовище (екологічне чи токсичне) та виявлятимуть свідомі чи несвідомі поведінкові моделі	
Мета	Розвиток, гармонія, взаємна повага	Домінування, приниження, контроль
Основна тенденція реалізації мети	Побудова гармонійних, здорових відносин між учасниками взаємодії	Руйнування психологічного комфорту, маніпуляції під час взаємодії
Способи спілкування	Чесність, відкритість, підтримка	Критика, маніпуляції, агресія
Емоційний фон	Безпека, спокій, довіра	Страх, напруга, невпевненість
Особливості впливу	Позитивний (позначається конструктивними змінами)	Негативний (має деструктивний характер)
Результат	Розвиток особистості, здорові стосунки	Стрес, емоційне вигорання, конфлікти

Джерело: авторський варіант

З огляду на вищезазначене доцільно зауважити на тому, що екологічна узгодженість дій сприяє розвитку благополучного соціального середовища, тоді як токсична – руйнує емоційний стан учасників та стосунки між ними; необхідно глибоко усвідомлювати ці впливи та прагнути вибудувати такі стратегії та тактики поведінки, які стануть запорукою гармонії, безпеки,

комфорту особистостей, залучених до процесу взаємодіяльності та спілкування.

Досліджуваний феномен – це потужний фактор освітнього процесу, який передбачає розгортання продуктивної комунікації та співпраці між усіма суб'єктами на взаємовигідних умовах, орієнтацію на спільний розвиток, рівновагу та міцність стосунків, безпеку взаємовпливу.

З метою емпіричного вивчення причин, що зумовлюють неекологічність взаємодії в закладах освіти, проведено експрес-опитування серед 4 соціальних груп: педагоги (викладачі ЗВО, учителі ЗЗСО), здобувачі освіти (студенти, учні), їхні батьки, представники адміністрації закладів освіти (керівники структурних підрозділів ЗВО, керівники ЗЗСО). Загальна кількість респондентів: 246 осіб. Опитування проходило з використанням гугл-фор-

ми. Вікові характеристики учасників дослідження: респонденти віком від 14 до 58 років. Географія дослідження: Миколаївська область. Анкетування відбувалось у 2 етапи упродовж листопада-грудня 2024 р.: на першому етапі визначали фактори, що впливають на екологічність взаємодії, на другому етапі здійснювали їх ранжування за ступенем впливу. У таблиці 3 представлено узагальнювальні результати опитування.

Таблиця 2

Фактори, що спричиняють неекологічну взаємодію в закладах освіти

№ з/п	Фактори, які негативно позначаються на взаємодії в закладах освіти	% опитаних респондентів			
		Здобувачі освіти (n=74)	Педагоги (n=78)	Адміністрація закладу освіти (n=43)	Батьки (n=51)
1.	Хронічні стреси, емоційна втома, вигорання, виснаження	44,6	65,4	72,1	58,8
2.	Незбалансоване навантаження, що призводить до виснаження і неможливості своєчасного відновлення стану ресурсності	63,5	70,5	60,5	45,1
3.	Брак якісної комунікації, нестача відкритого / чесного діалогу	68,9	62,8	51,2	51,0
4.	Фокус на зовнішніх результатах та показниках успіху (оцінки, дипломи, сертифікати, нагороди, відзнаки)	71,6	56,4	37,2	58,8
5.	Перевантаження інформацією або її недостатність / неповнота / неправдивість	78,4	61,5	51,2	60,8
6.	Орієнтація на академічні досягнення, а не на емоційне чи соціальне благополуччя здобувачів освіти	58,5	59,0	55,8	64,7
7.	Недостатня увага до психологічного здоров'я	45,3	44,9	41,9	64,7
8.	Невідповідність між знаннями і діями: декларування основних ознак екологічної взаємодії та нехтування ними в реальному житті	41,5	37,2	27,9	39,2
9.	Індивідуальні особистісні характеристики (рис характеру, темпераменту, стилю діяльності тощо)	28,3	25,6	25,6	29,4
10.	Низький рівень інклюзивної культури, особливо в контексті дітей з особливими освітніми потребами	13,2	10,3	16,3	19,6

Джерело: складено самостійно

Аналіз таблиць дав змогу виокремити кілька ключових тенденцій щодо факторів, що спричиняють неекологічну взаємодію в навчальному середовищі закладу освіти:

- *емоційне та фізичне виснаження*: найвищий рівень стресу, вигорання та виснаження спостерігаємо серед представників адміністрації ЗО (72,1 %) та педагогів (65,4 %);
- *незбалансоване навантаження*: найбільше його відчують педагоги (70,5 %) та здобувачі освіти (63,5 %), що підтверджує проблему перевантаження навчальними та робочими обов'язками;
- *комунікаційні бар'єри*: нестачу якісної комунікації зазначають понад 50 % респондентів у кожній групі, а найбільше – учні та студенти (68,9 %). Це свідчить про необхідність налагодження відкритого діалогу між усіма учасниками взаємодії;
- *фокус на результатах замість процесу навчання*: орієнтація на зовнішні показники (оцінки, нагороди) найбільше турбує здобувачів освіти (71,6 %);
- *інформаційні проблеми*: переван-

таження або недостатність якісної інформації є найгострішою проблемою для молоді (78,4 %);

- *недостатня увага до психологічного здоров'я*: батьки (64,7 %) та педагоги (44,9 %) засвідчують брак уваги до психологічного комфорту;
- *розрив між декларованими принципами та реальними діями*: близько 40 % усіх груп респондентів визнають невідповідність між офіційними цінностями екологічної взаємодії та реальним станом речей; такі показники можуть свідчити про необхідність посилення практичної реалізації цих принципів у закладах освіти;
- *індивідуальні особливості та низький рівень інклюзивної культури*: особистісні характеристики мають менший вплив порівняно з іншими чинниками (близько 25–29 %), а проблема інклюзії є найменш гострою у проведеному дослідженні, хоча її важливість є актуальною (особливо для батьків – 19,6 %).

Візуально узагальнені результати опитування представлено на рис. 1.

Рис. 1. Основні чинники неекологічної взаємодії в освітньому середовищі

Джерело: авторський варіант

Відповідно до основних чинників (інформаційне 64,6 %, навчальне 61,4 %), неекологічної взаємодії в закладах освіти належать передусім перевантаження стрес і вигорання (58,9 %). Особливе занепокоєння викликає незадоволеність

потреби в якісній комунікації (60,2 %), фокусування на зовнішніх результатах навчання (58,1 %), що може вказувати на формальний підхід до освітнього процесу. Нестача уваги до психічного здоров'я (44,7 %) та розрив між знаннями і діями щодо принципу екологічності (33,7 %) також погіршують психологічний мікроклімат в освітньому середовищі. На індивідуальному рівні заслуговують

на увагу такі фактори, як особистісні особливості (24,8 %) та рівень інклюзивної культури (13 %).

На основі аналізу теоретичних засад дослідження та представлених вище емпіричних даних виокремимо *критерії екологічної взаємодії* в закладах освіти, зосереджуючи увагу на ті діади, які функціонують у середовищі ЗО (див. рис. 2).

Рис. 2. Критерії екологічної взаємодії суб'єктів у закладах освіти

Джерело: авторський варіант

Конкретизуємо зміст зазначених критеріїв:

- 1) *збалансованість*: співдія між учасниками навчання є водночас взаємовигідною, без тиску, маніпуляцій чи несправедливих вимог;
- 2) *гнучкість та адаптивність*: спільна діяльність і спілкування суб'єктів освіти мають бути гнучкими та адаптивними до змін, щоб своєчасно враховувати соціальні реалії для збереження за такої умови стійкості сприятливої атмосфери; узгоджена співпраця має передбачати мотивувальні аспекти та створення можливостей для розвитку та зростання кожного;

- 3) *підтримка співпраці*: основний акцент у досягненні врівноваженості міжособистісних узаємозв'язків учасників освітнього процесу ставимо на співпраці та підтримці для взаємного розвитку, а не на конкуренції; формуванню здорових міжособистісних стосунків сприятиме розвиток здатності до емпатії – розуміння власних емоцій і потреб інших людей;
- 4) *сприяння самореалізації*: у вибудовуванні колективних зв'язків підтримується індивідуальний розвиток кожного учасника, створюються можливості для самовираження, самопізнання та реалізації свого

потенціалу (орієнтація на індивідуальний потенціал, а не соціальні ідеали та загальновизнані показники успішності);

- 5) *психологічне і соціальне благополуччя*: у закладі освіти має бути створена атмосфера безпеки, довіри, відкритості, взаємних поваги та підтримки, що забезпечують психологічний комфорт; учасники освітнього процесу повинні мати змогу відкрито висловлювати свої думки та почуття без страху бути осудженими чи покараними;
- 6) *рівність та інклюзивність*: навчально-виховне середовище зумовлює доступність спільних узгоджених дій, забезпечуючи рівні можливості для навчання і розвитку, а також створення сприятливого простору, де кожен відчуває себе важливим і прийнятим;
- 7) *етичність*: екологічна взаємодія вибудовується з урахуванням етичних принципів (норм та правил моральної поведінки).

Висновки та перспективи дослідження. Екологічна взаємодія – це потужний фактор освітнього процесу, який передбачає розгортання продуктивної комунікації та співпраці між усіма суб'єктами на взаємовигідних умовах, орієнтацію на спільний розвиток, рівновагу та міцність стосунків, безпеку спільного впливу. Це важлива умова побудови гармонійних взаємин між педагогами, здобувачами освіти, їхніми батьками, адміністрацією навчального закладу.

Неврівноваженість відносин у діях освітнього середовища зумовлюють: перевантаження інформацією або її недостатність; незбалансованість навчального навантаження; брак якісної комунікації; хронічні стреси, емоційна втома, вигорання; фокус на зовнішніх результатах успіху, орієнтація на академічні досягнення; недостатня увага до психологічного здоров'я;

невідповідність між знаннями і діями; індивідуальні особистісні характеристики; низький рівень інклюзивної культури.

До критеріїв екологічної взаємодії суб'єктів освіти належать: збалансованість у взаємодіяльності та спілкуванні, гнучкість й адаптивність, підтримка співпраці, сприяння самореалізації, психологічне і соціальне благополуччя, рівність та інклюзивність, етичність.

Окреслені в дослідженні критерії означеного феномена потребують упровадження низки кроків на мікро- та макрорівнях функціонування освітнього простору, а саме: проведення інформаційної кампанії щодо сутності принципу екологічності та привернення уваги до тих критеріїв, які підтримують, посилюють та поширюють мережі екологічно здорового соціального спілкування між усіма учасниками освітнього процесу; забезпечення збалансованої співдії для гармонізації стосунків, мінімізації проявів маніпуляцій та конфліктів; розвиток на особистісному рівні здатності до гнучкості та адаптивності (своєчасне реагування на сучасні соціальні виклики), до співпраці та емпатії (знижують рівень конкуренції та конфліктності, стимулюють налагодження гармонійних міжособистісних стосунків); забезпечення умов для самореалізації (сприяння розкриттю індивідуального потенціалу та особистісного розвитку), довіри, рівності та інклюзивності (формування безпечного та комфортного середовища); створення умов для психологічного та соціального благополуччя в освітньому просторі (постає особливо важливим чинником екологічної взаємодії, особливо в умовах воєнних дій).

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків є порівняльні дослідження екологічних підходів у різних країнах / культурах: аналіз екологічних практик у взаємодії в освітніх системах, спрямований на виявлення універсальних принципів та культурно специфічних підходів до екологічності взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоножко О. В. Екологічність спілкування як базова ознака професійної культури вчителів / О. В. Білоножко // Вісник післядипломної освіти. – Випуск 25(54). – Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»). – 2023. – С. 44–56. DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-44-56](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-44-56)
2. Бондаренко О., Сидоренко О., Бондаренко Ю. Екологічність як складова культури мовлення сучасного українця / О. Бондаренко, О. Сидоренко, Ю. Бондаренко // Філологічні трактати. – Том 15. – № 2. – 2023. – С. 7–16. DOI: [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15\(2\)-2](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15(2)-2)
3. Екологізація освітнього простору сучасної загальноосвітньої школи : монографія / Н. Пустовіт, О. Колонькова, О. Пруцакова, Г. Тарасюк, Ю. Солобай. – Харків, 2016. – 154 с.
4. Екологічна психологія : хрестоматія / за ред. Ю. М. Швалба. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. – 224 с.
5. Жегус О. В. Екологічність маркетингу як принцип концепції маркетингу можливостей / О. В. Жегус // Marketing of innovations. Innovations in marketing (2023). Materials of the International Scientific Internet Conference (December, 2023). – Bielsko-Biala : WSEH., 2023. – С. 107–112.
6. Заброцький М. М. Педагогічна взаємодія : екологічний вимір / М. М. Заброцький // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Т. 7, вип. 9. – К., 2006. – С. 77–84.
7. Застело А. О. Психологічне забезпечення екологічності освітньої взаємодії в просторі дистанційної освіти / А. О. Застело // Автореферат дис. на здобуття канд. психологічних наук. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – 21 с. – Режим доступу : <http://www.ecopsy.com.ua/data/aref/zastelo.pdf>
8. Кириченко Р. Екологічне спілкування : правила ненасильницької комунікації / Р. Кириченко, О. Шеремет // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Переяслав, 27 груд. 2022 р. – Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2022. – Вип. 89. – С. 221–223.
9. Киселюк Н. П. Екологічні та емоційні аспекти етичних норм комунікації в англомовному дискурсі / Н. П. Киселюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія». – Острог : Вид-во НаУОА, 2019. – Вип. 5(73), березень. – С. 32–34. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-5\(73\)-32-34](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-5(73)-32-34)
10. Коберник І. Ефективні комунікації для освітніх управлінців : посібник / І. Коберник, К. Краснова. – К., 2019. – 72 с. Режим доступу : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/efektyvni-komunikacii-posibnyk-final-preview-20-12.pdf>
11. Тараненко К. *Принципи екологічної медіакомунікації під час пандемії* / К. Тараненко // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип. 33, том 2. – 2020. – С. 168–173. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/33.215869>
12. Lysychenko L., Bogdanova I., Promska A. Ecology of language as the guarantee of stable development of the Ukrainian society / L. Lysychenko, I. Bogdanova, A. Promska // Technogenic and ecological safety. – 2020. – 8(2/2020). – Р. 55–59. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4300771>

ECOLOGY OF INTERACTION IN EDUCATIONAL SUBJECTS:
PSYCHOLOGICAL CRITERIA**Opanasenko Liudmyla,**

PhD in Psychology

Associate Professor

of the Department of Pedagogy, Psychology,
and Education Management

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute

4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine

liudmyla.opanasenko@moippo.mk.ua

The article analyzes the interaction within dyads functioning in educational institutions, considering the psychological criteria of ecology. It explores the concept of «ecological interaction» in relation to the closely related term «ethical interaction» and highlights the contrasting differences between ecological and toxic interactions.

The psychological criteria for ecological interaction in the educational environment between teachers, students, their parents and the administration of an educational institution are determined. The factors that negatively affect this phenomenon are outlined. The main factors of non-environmental interaction in educational institutions include, first of all, overload (informational, educational), stress and burnout. A particular concern is the unmet need for quality communication and the focus on external learning outcomes, which may indicate a formal approach to the educational process. The lack of attention to mental health, along with the gap between knowledge and action on the principle of sustainability, also worsens the psychological microclimate in the educational environment. On an individual level, factors such as personal characteristics and the level of inclusive culture are also important considerations.

A promising area for further research is the comparative study of ecological approaches across different countries and cultures. This includes analyzing ecological interaction practices within educational systems to identify both universal principles and culturally specific approaches. The results of such studies could be used to develop training programs for teachers, helping them better understand the principle of ecological interaction and apply it effectively in their pedagogical practices.

Keywords: *criteria of ecological interaction in an educational institution; dyads; ecological interaction; ethicality of interaction; interaction; principle of ecology; toxicity of interaction.*

REFERENCES

1. Bilonozhko, O. V. (2023). Ekolohichnist spilkuвання yak bazova oznaka profesiinoi kultury vchyteliv [Ecological communication as a basic feature of the professional culture of teachers]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*. Vypusk 25(54). Seriya «Pedagogichni nauky» (Kategoriia «B»), 44–56. DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-44-56](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-44-56) (ukr).
2. Bondarenko, O., Sydorenko, O. & Bondarenko, Yu. (2023). Ekolohichnist yak skladova kultury movlennia suchasnoho ukraintsia [Environmentalism as a component of the speech culture of a modern Ukrainian]. *Filologichni traktaty*. Tom 15, 2, 7–16. DOI: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15\(2\)-2](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15(2)-2) (ukr).
3. *Ekolohichna psykholohiia: khrestomatiia* (Ed. Yu. M. Shvalba). (2018). [Ecological psychology: a textbook]. K.: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy (ukr).
4. Kobernyk, I. & Krasnova, K. (2019). Efektyvni komunikatsii dlia osvitnikh upravlinsiv

[Effective communications for educational administrators]. K. Retrieved from: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/efektyvni-komunikacii-posibnyk-final-preview-20-12.pdf> (ukr).

5. Kyrychenko, R. & Sheremet, O. (2022). Ekolohichne spilkuвання: pravyla nenasylnytskoi komunikatsii [Ecological communication: rules of non-violent communication]. *Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii*. Pereiaslav: Universytet Hryhoriia Skovorody v Pereiaslavi. Vyp. 89, 221–223 (ukr).

6. Kyseliuk, N. P. (2019). Ekolohichni ta emotsiini aspekty etychnykh norm komunikatsii v anhlomovnomu dyskursi [Ecological and emotional aspects of ethical norms of communication in English-language discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia «Filolohiia»*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA. Vyp. 5(73), 32–34. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-5\(73\)-32-34](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-5(73)-32-34) (ukr).

7. Lysychenko, L., Bogdanova, I. & Promska, A. (2020). Ecology of language as the guarantee of stable development of the Ukrainian society. *Technogenic and ecological safety*, 8(2/2020), 55–59. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4300771> (ukr).

8. Pustovit, N., Kolonkova, O., Prutsakova, O., Tarasiuk, H. & Solobai, Yu. (2016). *Ekolohizatsiia osvitnoho prostoru suchasnoi zahalnoosvitnoi shkoly* [Greening the educational space of a modern comprehensive school]. (ukr).

9. Taranenko, K. (2020). Pryntsypy ekolohichnoi mediakomunikatsii pid chas pandemii [Principles of ecological media communication during a pandemic]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp 33, tom 2. 168–173. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/33.215869> (ukr).

10. Zabrotskyi, M. M. (2006). Pedagogichna vzaiemodiia: ekolohichni vymir [Pedagogical interaction: ecological dimension]. *Aktualni problemy psykholohii. Ekolohichna psykholohiia*. Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. T. 7, vyp. 9, 77–84. K. (ukr).

11. Zastelo, A. O. (2012). Psykholohichne zabezpechennia ekolohichnosti osvitnoi vzaiemodii v prostori dystantsiinoi osvity [Psychological support for the environmental friendliness of educational interaction in the space of distance education]. (Extended abstract of candidate's thesis). Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi universytet. Retrieved from: <http://www.ecopsy.com.ua/data/aref/zastelo.pdf> (ukr).

12. Zhehus, O. V. (2023). Ekolohichnist marketynhu yak pryntsyp kontseptsii marketynhu mozhlyvostei [Environmental marketing as a principle of the concept of opportunity marketing]. *Marketing of innovations. Innovations in marketing*. Materials of the International Scientific Internet Conference (December, 2023). Bielsko-Biala: WSEH, 107–112 (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 24.02.2025

Прийнято до друку: 26.03.2025